

В. А. Фядосік

ПАЛЕМОН ПАНТЫЙСКИ І ЛЕГЕНДА АБ ПАЛЕМОНЕ Ў ЛЕТАПІСАЊННІ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА

У артыкуле даследуюцца антычныя першакрыніцы легенды аб Палемоне і рымскім паходжанні літоўцаў і вялікіх літоўскіх князёў. На думку аўтара, у XV–XVI стст. былі створаны дзве розныя версіі гэтай легенды: адна — польскіх хроністаў (Ян Длугаш, Мацей Стрыйкоўскі), другая — беларуска-літоўскіх хронік. Беларуска-літоўская версія грунтавалася на традыцыях старажытнарускага летапісання, візантыйскіх і познерымскіх крыніцах. Асноўнымі крыніцамі для беларуска-літоўскай версіі легенды аб Палемоне былі «Хроніка» Яна Малалы, «Брэвіярыў» Еўтропія, «Аб цэзарах» Аўрэлія Віктара. У беларуска-літоўскай версіі Палемон мае грэчаскае імя (не лацінскае «Лібон», як у польскай), паходзіць з Малой Азіі (а не Італіі), здзяйсняе ўцёкі пры імператары Нероне (а не падчас грамадзянскай вайны Цэзара з Пампеем).

The article investigates the antique sources of the legend of Polemon and Roman origin of Lithuanians and Lithuanian Grand Dukes. According to the author, two different versions of the legend were created in the XV–XVI centuries, one — by Polish chroniclers (Dlugosz, Strykovsky), the other — in the Belarusian-Lithuanian chronicles. Belarusian-Lithuanian version was based on the traditions of ancient Russian chronicles, Byzantine and late Roman sources. The main sources for the Belarusian-Lithuanian version of the legend of Polemon were «Chronicle» of John Malala, «Breviarium» of Eutropius, «De caesaribus» of Aurelius Victor. In the Belarusian-Lithuanian version of Polemon has a Greek name (Latin «Libo» in Polish), he comes from Asia Minor (not Italy), he flees under the emperor Nero (not during the Civil War between Pompey and Caesar).

Ключавыя словы: Палемон, вялікія князі літоўскія, беларуска-літоўскія хронікі, Рымская імперыя, антычныя крыніцы, Яан Малала, Еўтропій, Аўрэліі Віктар.

Keywords: Polemon, Grand Dukes of lithuanian, Belarusian-Lithuanian chronicles, Roman empire, antique sources, John Malala, Eutropius, Aurelius Victor.

Тра Палемона, знатнага рымскага ўцекача і заснавальніка велікакняжацкай літоўскай дынастыі, упершыню згадваецца ў другім зводзе беларуска-літоўскага летапісання — «Хроніцы Вялікага Княства Літоўскага і Жамойцкага», створанага ў 1520—30-я гг. Легенда аб яго ўцёках ад імператара Нерона разам з некалькімі сотнямі рымскай знаці, марскім падарожжы да вусця Нёмана, валадаранні яго і нашчадкаў на новых землях выкладзена ў летапісах Красінскага, Рачынскага, Альшэўскім, Румянцаўскім, Еўраінаўскім [1, с. 4; 2, с. 38]. Легенда аб Палемоне змешчана і ў больш позніх: «Хроніцы Быхаўца» і «Хроніцы літоўскай і жамойцкай». Даследчыкі разглядаюць гэтую легенду як штучны этнагенетычны міф аб паходжанні літоўцаў і як дынастычны міф аб паходжанні велікакняжацкай улады Гедзімінавічаў. Галоўная дыскусія паміж даследчыкамі ідзе аб ідэалагічным, палітычным (як знешнім, так і ўнутраным) сэнсе легенды, аб тым, у якіх колах грамадства яна стваралася і навошта. Асабліва ўвага надаецца палітычным інтарэсам правячых колаў ВКЛ.

Але, як ні дзіўна, доўгі час цікавасць даследчыкаў не выклікала персана самога легендарнага Палемона, а дакладней — яе антычны прататып. Чаму менавіта Палемон? Ці гэта цал-

* Стат'я выканана ў рамках падпраграмы навучных даследаванняў на 2011—2015 гг. «Істория и культура» ГПНИ «История, культура, общество и государство».

кам фантастычная персона, ці персанаж старажытных міфаў, альбо нейкі малавядомы рэальны рымлянін? Толькі нядаўна беларуская даследчыца А. А. Любая слухна паставіла пытанне аб магчымасці выкарыстання рэальнага гістарычнага кантэксту пры стварэнні летапіснага міфа аб Палемоне [3, с. 217]. І можна пагадзіцца з ёю, што станючы адказ дасць новыя аргументы для асэнсавання ідэалагічнага, палітычнага прызначэння легенды аб Палемоне. Даследчыца прапанавала і ўласную гіпотэзу аб рэальным прататыпе летапіснага Палемона. На яе думку, найбольш верагодным прататыпам легендарнага Палемона мог быць Палемон I, цар Понта, які меў рымскае грамадзянства, быў прызначаны на сваю пасадку трымвірам Маркам Антоніем, а пасля разгрому апошняга Актавіянам захаваў сваю пасадку «саюзнага цара». Другім шлюбом Палемон ажаніўся з ўнучкай Марка Антонія, якая і правіла Понтам пасля забойства Палемона паўстанцамі [3, с. 219, 220]. Гэты гістарычны кантэкст А. А. Любая даволі лагічна звязвае з падзеямі грамадзянскіх войнаў у Рымскай дзяржаве I ст. да н. э. (канфлікты паміж суланцамі і марыянцамі, Цэзарам і Пампеем і іх «наступнікамі»), пра якія распавядаў польскі храніст Ян Длугаш (1415—1480 гг.) і першым выводзіў паходжанне літоўцаў ад рымлян. Па Яну Длугашу, пасля разгрому і забойства Пампея частка яго родных і набліжаных уцяклі з Італіі ў 714 г. ад заснавання Рыма (значыць, у 39 г. да н. э.) і пасяліліся на землях, якія назвалі «Litali» (ад «Італія»). Прычым ад рымлян паходзяць толькі літоўцы (балты) [3, с. 213, 214].

Праўда, нідзе Ян Длугаш не ўзгадвае імені Палемона. Яно з'яўляецца толькі ў 1520-я гг. у «Хроніцы Вялікага Княства Літоўскага і Жамойцкага», але ў іншым гістарычным кантэксте — Палемон уцякае ад імператара Нерона. На думку А. А. Любай, не Ян Длугаш быў стваральнікам легенды аб паходжанні літоўцаў ад рымлян, а хутчэй за ўсё, Калімах (Філіп Буонакорсі), які прыбыў з Італіі і выхоўваў дзяцей Казіміра Ягелончыка. Калімах першым у Польшчы выказаў гуманістычныя ідэі і мог стварыць легенду, што адпавядала рэнесансным тэндэнцыям, якія набіралі моц у Заходняй Еўропе [3, с. 15, 220, 221]. Для беларускага ж летапісання, цесна звязанага «з агульнымі тэндэнцыямі ўсходнеславянскага летапісання», не былі характэрнымі антычныя сюжэты, калі яны не з Бібліі ці не з агіяграфічных твораў [3, с. 215].

З апошнім сцверджаннем можна часткова пагадзіцца, аднак трэба ўлічваць, што такія сюжэты (не звязаныя з хрысціянствам) усё ж выкарыстоўваліся і ў «Аповесці мінулых часоў», і ў іншых творах. Існавала шмат перакладной літаратуры (з пераробкамі-адаптацыямі да сучаснасці) аб падзеях антычнай гісторыі, сярод якой былі вельмі папулярныя (напрыклад, «Троя» і «Александрыя», узгаданыя Францыскам Скарынам у негатыўным святле з-за іх далёкасці ад рэальнай гісторыі). Самае ж галоўнае тое, што з прыняццем хрысціянства з Візантыі Старажытная Русь далучылася да антычнай культурнай спадчыны. Трэба разумець, што Візантыя — гэта ацалелая ўсходняя частка Рымскай імперыі, а 476 год — умоўная дата канца эпохі старажытнасці і антычнасці. Загінула Заходняя Рымская імперыя, на яе тэрыторыі стварылі свае дзяржавы варварскія народы (дарэчы, шэраг такіх дзяржаў быў створаны яшчэ да звяржэння апошняга заходнерымскага імператара Ромула Аўгуста ў Равене). Страшэнны культурны заняпад — гэта было ў Заходняй Еўропе, дзе пачала фарміравацца новая сярэдневяковая цывілізацыя. Усходняя ж Рымская імперыя праіснавала амаль ўсё Сярэдневякоўе, і ў Візантыі не трэба было адраджаць антычную спадчыну, якая сама была базісам візантыйскай культуры. Толькі саміх сябе візантыйцы называлі «рамеямі», але ніяк ні заходніх варвараў: «франкаў» ці «лацінян». На жаль, візантыйская культурная матрыца неўзабаве сама прыйшла ў заняпад (у XIII ст. Візантыя ледзь здолела аднавіць сваё існаванне, а ў сярэдзіне XV ст. канчаткова знікла). Аднак яе ўплыў на ўсходнеславянскую культуру ніяк нельга недацэньваць. І менавіта з Візантыі, з паўднёvasлавянскіх праваслаўных дзяржаў ішла плынь антычнай культурнай спадчыны ва ўсходнеславянскія землі, а ўплыў Адраджэння з захаду адбываўся значна пазней. Зразумела, у сярэднія вякі галоўным феноменам эпохі антычнасці

ў гісторыі чалавецтва выступала хрысціянства, а грэка-рымскія язычніцтва, міфалогія «адсякаліся» ці «перапрацоўваліся» для ўспрыняцця хрысціянамі.

Між тым не толькі гэта абумоўлівала неабходнасць «адаптацыі» антычных рэалій, падзей для чалавека Сярэднявекі, але і іншая ментальнасць, жыццёвыя каштоўнасці, іншыя адносіны паміж людзьмі ў грамадстве дзвюх розных гістарычных эпох. Таму і ў Візантыі з гісторыяй антычнасці знаёмліся пераважна па кароткіх ці займальных творах познеантычных гісторыкаў, а ў большай ступені па кампіляцыях, створаных візантыйскімі гісторыкамі. Арыгіналы класікі (Геродот, Фукаідыд, Ксенафонт, Ціт Лівій, Тацыт і інш.) былі вялікай рэдкасцю і не цікавілі шырокія колы адукаваных людзей. За выключэннем, бадай што, «Іудзейскай вайны» Іосіфа Флавія, бо нідзе больш не было такіх падрабязных звестак аб людзях, падзеях, якія атачалі Ісуса, апосталаў, і толькі там можна было знайсці інфармацыю для разумення шмат чаго, аб чым у кнігах Новага Запавету толькі ўпаміналася.

З Візантыі на ўсходнеславянскія землі трапілі хронікі Іаана Малалы (VI ст., перакладзена на стараславянскую мову ў X ці XI ст.) і Георгія Амартола (IX ст., пераклад на стараславянскую мову ў XI ст.) [4, с. 246, 247; 5, с. 222; 6, с. 92—94; 7, с. 6]. Менавіта з іх і браліся антычныя сюжэты для «Аповесці мінулых гадоў» (прычым часта без хрысціянскага кантэксту і нават у сувязі з прароцтвам аб смерці князя Алега ад свайго каня). Змест абедзвюх хронік паказвае, што ў якасці крыніц для іх выкарыстоўваліся «Аўтары жыццёпісанняў Аўгустаў», Аўрэлій Віктар (і псеўда-Віктар), Еўтропій, Павел Арозій, Яўсевій Кесарыйскі і Лактанцый, магчыма, і Геродыян (хутчэй за ўсё, у позніх яго спісах). А гэта гісторыкі часоў позняй Рымскай імперыі. Іаан Малала і Георгій Амартол надзвычай мала пісалі аб гісторыі грэчаскіх полісаў і рымскай цывітасі (рэспублікі), асноўную ўвагу яны надавалі гісторыі Рымскай імперыі. Гэта цалкам зразумела, бо ні ім, ні іх сярэднявекым чытачам ужо незразумелай была сістэма адносін паміж грамадзянамі грэчаскіх полісаў ці Рыма. Яны жылі ў прынцыпова іншай сістэме адносін панавання — падпарадкавання, якая паступова зацвярджалася ў Рымскай дзяржаве з часоў прынцыпата Актавіяна Аўгуста. Адсюль і ў грэчаскай гісторыі іх цікавілі вайна з Трояй, заваяванні Аляксандра Македонскага, а Іаана Малалу — яшчэ і эліністычныя царствы. З рымскай мінуўшчыны візантыйскіх храністаў і іх чытачоў цікавіла перш за ўсё гісторыя рымскіх імператараў.

З рымскіх гісторыкаў I ст. ва ўсходнеславянскіх землях у сярэднія вякі найбольш вядомым быў Іосіф Флавій. Пераклад яго «Іудзейскай вайны» на старажытнарускую мову быў адным з самых ранніх (не пазней за XII ст.). Прычым гэты пераклад дайшоў да нас у 30 спісах XV—XVII стст., а найбольш поўны з іх — у складзе так званага Віленскага спіса XVI ст., які ўключае таксама візантыйскія хронікі Малалы і Амартола, «Александрыю» [8, с. 188, 189]. Старажытнарускі пераклад быў зроблены з грэчаскага арыгінала, а не з лацінскага перекладу, што, дарэчы, яскрава ілюструе візантыйскую культурную традыцыю антычнасці ў Старажытнай Русі. І ў Іосіфа таксама галоўны змест — рымская гісторыя часоў імперыі, прычым не толькі блізкаўсходняга рэгіёна.

Вышэйназваныя крыніцы выкарыстоўваліся старажытнарускімі летапісцамі, яны былі добра вядомымі ў тагачасных інтэлектуальных колах. Беларуска-літоўскае летапісанне апіралася на традыцыі старажытнарускага летапісання. Таму лагічным будзе звярнуцца да пошукаў антычнага прататыпа легендарнага Палемона не толькі праз пошук звестак з антычных крыніц, якія былі вядомымі ў Італіі XV ст. (як з гіпотэзай пра Калімаха), а перш за ўсё ў коле антычных першакрыніц візантыйскай матрыцы, што ўплывала на ўсходнеславянскае летапісанне. Тым больш што Длугаш нідзе не ўзгадвае імя Палемона, а самае цікавае можна назіраць у творы Мацея Стрыйкоўскага «Пра пачатак, паходжанне, адвагу, рыцарскія і дамовыя дзеі слаўнага народу літоўскага, жамойцкага і рускага», дзе польскі гісторык ужо праз стагоддзе пасля Длугаша выкладае некалькі версій уцёкаў Палемона і паходжання літоўцаў ад рымлян [9].

М. Стрыйкоўскі адразу згадвае, што «італійскі народ» прыбыў «на чале з Палемонам, ці, дакладней, Публіем Лібонам». У першай версіі «рымскі князь Палемон Публіем названы» з 500 «італійцаў, кожны ў стане панскім ці сенатар, што мае стан патрыцыянскі» адплылі з Італіі, ратуючыся ад жудаснай засухі і голаду. Ніякай прывязкі да пэўнай даты няма. Месца адплышча не пазначана, уцекачы пачалі плаванне адразу па Міжземным моры «з Айчыны» — відаць, з Італіі ў сярэдневяковым разуменні яе аўтарам. У апісанні незвычайных прыгод падарожнікаў (з узгаданнем сярэдневяковых геаграфічных тэрмінаў) на іх шляху ўздоўж берага лузітанскага, потым гішпанскага, фландрскага і потым да вусця Нёмана не раз даюцца спасылкі на падарожжа Энея з Троі да Рыма. У гэтай версіі выкарыстоўваецца кампіляцыя звестак з Длугаша (этымалогія назвы «Літва») і з беларуска-літоўскіх летапісаў (гербы шляхты ВКЛ, «астраном», які вёў уцекачоў). Аднак няма ніякіх спасылак на антычных аўтараў, якіх шмат дае М. Стрыйкоўскі раней, распавядаючы аб гісторыі насельніцтва Літвы з біблейскіх часоў (Л. Аней Флор, Арозій, Велей Патеркул, Плутарх, Пталемей). Няма іх і ў другой версіі, якую М. Стрыйкоўскі выкладае кантрастна сцісла ў параўнанні з іншымі: а гэтая версія якраз з беларуска-літоўскага летапісання аб уцёках Палемона (яго тут М. Стрыйкоўскі называе «Лібонам, звычайна Палемонам званым») ад «тырана» Нерона. Прычым гаворыцца, што гэта магло адбыцца і пазней пры нашэсці Атылы. Трэцяя версія — якраз пра бегства Палямона з-за Атылы, якую без сур'ёзнага даверу М. Стрыйкоўскі выкладае па старых літоўскіх «байках-летапісках». Пятая версія — аб выгнанні рымлян з радзімы як кары за злачынствы (з вялікай храналогіяй прыкладаў — ад Каміла да Авідзія) — не падмацавана ніякімі «канкрэтнымі» спасылкамі. А шостая — аб тым, што Палямон атрымаў Літву як узнагароду палкаводцу і яго легіёнам, — выглядае спробай зразумець падзеі антычнасці ў катэгорыях феадальнага Сярэдневякоўя.

А вось чацвёртая версія выкладзена М. Стрыйкоўскім вельмі падрабязна і аргументавана (спасылкамі на антычнага гісторыка Л. Анея Флора) і ўяўляе сабою развіццё версіі Яна Длугаша (аб чым піша і сам М. Стрыйкоўскі, спасылаючыся таксама на М. Кромера). У сваім паэтычным уступе да гэтай версіі («прычыны») М. Стрыйкоўскі распавядае аб грамадзянскай вайне ў Рыме паміж Цэзарам і Пампеем, аб забойстве першага ў сенате, наступнай барацьбе Актавіяна, Антонія, Лепіда, Брута, Касія (прычым гэта кароткі агляд Флора, аб чым гавораць дробныя дэталі нахштальт 23 ран, нанесеных Цэзару). І завяршаецца выказаннем аб тым, што «шмат з Італіі збегла спуджаных вайною аж сюды, аж на поўнач, сцежкаю лясною (заўважце, не марскім шляхам. — В. Ф.), дзе Жамойць сёння, Прусы, Латвія з Літваю». А ў прайзачным тэксце храніст піша, што падчас вайны паміж Цэзарам і Пампеем «зборышча італійцаў» на чале з правадыром Лібонам пакінула «італійскую зямлю» і пасля доўгага плавання асела на берагах Прускага мора. Менавіта ад Лібона і пайшла назва «Лібонія» альбо «Літва-нія». Ніякі Палемон у гэтай версіі наогул не згадваецца. А Лібона М. Стрыйкоўскі знаходзіць у «Эпітомах» Л. Анея Флора, рымскага гісторыка першай паловы II ст., у кароткім выкладзе вайны Цэзара з Пампеем у другой кнізе гэтага твора. У цытаце, якую прыводзіць М. Стрыйкоўскі, гаворыцца аб тым, што Далабела і Антоній, якія ваявалі на баку Цэзара на ілірыйскім узбярэжжы і востраве Керкіра, былі блакіраваныя магутным флотам легата Пампея Актавіяна і Лібона. Цікава, што М. Стрыйкоўскі дае лацінскі тэкст Флора без традыцыйнай памылкі «*legatus Pompei Octavianus Libo*», якую перакладчык Флора А. І. Неміроўскі лічыў памылкай самога рымскага гісторыка, які «аб'яднаў» дзве асобы ў адну [10]. Пры гэтым польскі храніст не заўважае яўную недакладнасць: «*сісумвеніт*» («акружыў») у прымяненні да дзеянняў не адной, а дзвюх асоб. А. І. Неміроўскі спасылаўся на падобны тэкст у Паўла Арозія, рымскага гісторыка пачатку V ст., дзе Актавій і Лібон — дзве розныя персоны. Можна дадаць, што ў тэксце Арозія Лібон і Актавій называюцца па тры разы кожны, і зблытаць іх немагчыма [11]. Аднак М. Стрыйкоўскі не спасылаўся на вядомага ў заходнееўрапейскім Сярэдневякоўі (і ў Польшчы) [12, с. 13] Арозія. У Арозія, як і ў традыцыйным тэксце Флора, разам з Лібонам

назваецца Актавій, а не Актавіян (як у М. Стрыйкоўскага, які дапускае памылку па аналогіі з будучым усынаўленнем Актавія Юліем Цэзарам). У Флора імя Лібона сустракаецца яшчэ раз — крыху раней, дзе ўзгадваецца, што Цэзар прагнаў Лібона з Этрурыі. Аднак нідзе (ні ў Флора, ні ў Арозія) няма ніякага Публія Лібона, а менавіта так, па словах М. Стрыйкоўскага, называў яго Флор. Абодва антычныя аўтары даюць толькі адно імя гэтага палкаводца Пампея.

Чаму польскі храніст не назваў яго Актавіем Лібонам, як гэта было памылкова зроблена ў традыцыйным тэксце Флора? Можна меркаваць, што ён меў крыху іншы варыянт тэкста, але зноў жа ў яго цытатах Публія Лібона няма. Ёсць проста Лібон, які як флатаводзец потым, ужо пасля разгрому Пампея, здолеў уцячы. Магчыма, усё значна прасцей — М. Стрыйкоўскі імкнуўся хоць неяк падагнаць пэўную сугучнасць (хоць аддаленую і прымітыўна штучную) слоў «Палемон» і «Публій Лібон» і такім чынам неяк спалучыць канцэпцыі Длугаша і «Хронікі Вялікага Княства Літоўскага і Жамойцкага» з яе Палемонам часоў Нерона. Пісаў жа ён, выкладаючы другую з вядомых яму версій («прычын»), аб «Лібоне, звычайна Палемонам званым», што ўцёк ад «тырана» Нерона. А гістарычнай асобы з іменем Палемон часоў грамадзянскіх войнаў у Рыме I ст. да н. э. М. Стрыйкоўскі проста не знайшоў у даступных яму крыніцах.

Такой асобай якраз і мог стаць Палемон I, якога ўзгадвае А. А. Любая. Аднак Палемон I Яўсевій (Набожны) правіў у Понце (37—8 гг. да н. э.) [13, с. 303—319; 14, s. 46, 49] на далёкай чарнаморскай перыферыі пасля канфлікту Цэзара з Пампеем. Гэты рымскі стаўленік быў забіты на Тамані мясцовымі жыхарамі, якіх ён імкнуўся падпарадкаваць, у 8 г. да н. э. А з’явіўся ён у тых краях таму, што з 14 г. да н. э. па волі Актавіяна Аўгуста стаў яшчэ і баспорскім царом. Больш за ўсё аб Палемоне I і тагачаснай гісторыі Пантыйскага і Баспорскага царстваў з антычных аўтараў пісалі Дыён Касій і Страбон. Некаторыя звесткі аб ім як саюзніку Антонія маюцца ў Плутарха (біяграфіі Антонія). Аднак сучасныя даследчыкі не менш важнымі матэрыяламі па тагачаснай гісторыі гэтых рэгіёнаў лічаць эпиграфічныя і нумізматычныя крыніцы, невядомыя гісторыкам Сярэднявекі і пачатку Новага часу. Праца рымскага гісторыка Дыёна Касія (прыкладна 155—229 гг. н. э.) па рымскай гісторыі была напісана на грэчаскай мове, значная частка яе вядома толькі ў пераказах сярэднявекіх візантыйскіх гісторыкаў. Фактычна невядомай была ў Заходняй Еўропе ў сярэднія вякі і «Геаграфія» Страбона, напісаная гэтым рымскім гісторыкам (64 г. да н. э. — 24 г. н. э.) таксама на грэчаскай мове. Але яна была вядомай ў сярэднявекіх Візантыі. Звесткі ж Плутарха аб Палемоне — фрагментарныя, і сярод іншых каларытных персон у біяграфіі Антонія маглі прыцягнуць увагу чытача, бадай што, толькі ў выпадку, калі ён шукаў іх мэтанакіравана. Калі нават і ўявіць сабе, што храністам Польшчы ці ВКЛ у XV—XVI стст. былі даступныя звесткі з вышэй узгаданых антычных крыніц, то гэта азначала, што яны павінны былі ведаць аб забойстве Палемона на чарнаморскім узбярэжжы. Як жа тады яго «адпраўляць» у далёкую Прыбалтыку?

Такім чынам, можна канстатаваць, што ў версіі Длугаша, развітай Стрыйкоўскім, імя Палемона наогул адсутнічае. Яна абапіраецца зусім не на часы імператара Нерона, а на падзеі ўсталявання пажыццёвай дыктатуры Юлія Цэзара ў рэспубліканскім Рыме, што адбываліся прыкладна за стагоддзе да праўлення Нерона. І заўважым пры гэтым, што якраз гісторыя рымскай цывітасі (ці перыяду рымскай рэспублікі, як умоўна пазначаюць гэты час сёння) непараўнальна менш, чым гісторыя імператараў, цікавіла візантыйскіх храністаў, чые працы па антычнай гісторыі былі асноўнымі крыніцамі ведаў па антычнасці на ўсходнеславянскіх землях. Цікаваць да грэчаскага поліса, рымскай цывітасі — гэта галоўная рыса заходнееўрапейскага Адраджэння, калі мысліцелі ва ўмовах разрыву феадальных сувязей усучасным ім грамадстве шукалі іншыя мадэлі адносін паміж людзьмі і знаходзілі іх у антычных супольнасцях грамадзян поліса і цывітасі. Але для гэтага феадальныя сувязі павінны былі

паступова знікаць, што і адбывалася ў XIV—XV стст. Позняе Сярэднявекое ў Заходняй Еўропе — час ліквідацыі асабістай залежнасці сялян ад феодалаў, феадальнай іерархіі (адзін сеньёр для ўсіх — кароль). На ўсходзе ж Еўропы такія працэсы ў грамадстве адбываліся нашмат пазней за XIV—XV стст. На нашу думку, версія Длугаша — Стрыйкоўскага аб паходжанні літоўскіх князёў ад уцекачоў з Рыма з-за грамадзянскіх войнаў I ст. да н. э. не стала ў беларуска-літоўскім летапісанні асновай для легенды аб Палемоне як уцекачы ад Нерона. Яна існавала, але паралельна, як створаная ў Польшчы. А ў Вялікім Княстве Літоўскім была створана прынцыпова іншая «гісторыя» на базе ўласнай традыцыі летапісання і ўласнай спадчыны антычнасці, атрыманай ад Візантыі. Карані легенды аб Палемоне трэба шукаць праз візантыйскія крыніцы.

І мы іх знаходзім. Візантыйская спадчына, тэрытарыяльны рост Вялікага Княства Літоўскага на пачатку XV ст. павялічваюць цікавасць да чарнаморскага рэгіёна. Можна дадаць і праваслаўную традыцыю — з паўночнага ўзбярэжжа Малой Азіі, па паданні ў «Аповесці мінулых часоў», здзейсніў сваё падарожжа ва ўсходнеславянскія землі апостал Андрэй: фактычна маршрутам «з грэкаў у варагі». Менавіта «неронаўскага» Палемона (а не «пампееўскага») можна знайсці ў стараславянскім перакладзе хронікі Іаана Малалы (8-я глава X кнігі), рэканструяваным В. М. Істрыным: «Приял же си Нерон царь в царство свое страну иную на Понте послав Полемона, стратига своего. И сотвори ю епархию прозва ю Понтъ Полемонский» [15, с. 280]. Гэты тэкст з’яўляецца дакладным перакладам з грэчаскай мовы (адтуль і *στρατηγός*, і *ἐπαρχία* — правінцыя) [16, р. 257]. Інфармацыя аб стварэнні новай рымскай правінцыі, названай па імені Палемона «Понтам Палемонскім», даволі прыметная ў апавяданні Малалы аб праўленні Нерона, бо яна адна з нямногіх, што не належаць да асноўнага сюжэта візантыйскага храніста аб Нероне і хрысціянах (дзе галоўнае месца займае спаборніцтва ў чудатворстве паміж апосталам Пятром і магам Сімонам).

Зразумела, чаму Іаан Малала адабраў менавіта звесткі аб Понце (і Палемоне) з вялікай колькасці інфармацыі аб дзейнасці Нерона ў антычных першакрыніцах (у Тацыта, Святонія, Іосіфа Флавія). Па-першае, як візантыйца, яго асабліва цікавіла гісторыя ўсходняй часткі Рымскай імперыі (можна звярнуць увагу на тое, як ён многа піша аб роднай яму Антыяхіі). Па-другое, гэта было абумоўлена зместам тых першакрыніц, якімі ён карыстаўся. Да яго апавядання пра Нерона такія былі «Царкоўная гісторыя» Яўсевія Кесарыйскага і рымскія гісторыкі перыяду Позняй імперыі. Прынамсі, «слядоў» звестак з Тацыта ці Святонія няма, за адным выключэннем. І гэта якраз фраза Святонія з біяграфіі Нерона (18-ы раздзел): «Толькі Пантыйскае царства са згоды Палемона ды Альпійскае пасля смерці Котыя ён ператварыў у правінцыі» [17, с. 157]. Тацыт жа і Іосіф Флавій аб гэтай падзеі не паведамляюць нічога.

Аднак ці можна лічыць, што Малала мог скарыстацца менавіта звесткамі Святонія, які нарадзіўся ўсяго праз некалькі гадоў пасля смерці Нерона? Наўрад ці, бо для візантыйскіх хронографіў было тыповым выкарыстанне прац рымскіх гісторыкаў перыяду Позняй імперыі, таго перыяду, калі можна з упэўненасцю гаварыць аб крызісе антычнай гістарычнай навукі. Лягчэй за ўсё было карыстацца брэвіярыямі, эпітомамі з іх надзвычай кароткім канспектывым асвятленнем падзей мінуўшчыны і вытрымкамі з аўтарытэтных гісторыкаў больш ранняга часу. І распаўсюданне Святонія аб Палемоне і новай рымскай панційскай правінцыі пры Нероне мы сустракаем у рымскіх гісторыкаў IV ст.: Еўтропія, Аўрэлія Віктара і псеўда-Аўрэлія Віктара. У «Брэвіярыі» (VII, 14) Еўтропія: «Аднак пры ім з’явіліся дзве новыя правінцыі: Понт Палеманійскі (Pontus Polemoniacus), саступлены царом Палемонам (rege Polemone), і Котыйскія Альпы, па смерці цара Котыя» [18, с. 47; 19, р. 73, 74]. У творы Аўрэлія Віктара «Аб цэзарах»: «За гэты час ён ператварыў у правінцыі Понт са згоды Палемона, з-за чаго пачаў называцца Палемонавым Понтам (Polemaniacus Pontus appellatur), а таксама і Котыйскія Альпы пасля смерці цара Котыя» [20, с. 82; 21, р. 7]. Падобны сказ ёсць і ў «Вытрымках аб жыцці і нормах рымскіх імператараў», што прыпісваюцца Аўрэлію Віктару [22, с. 129].

Можна адзначыць, што Іаан Малала яўна наблытаў з персонай Палемона, пазначыўшы яго «стратэгам» Нерона, які далучыў да Рыма Понт, а не царом Понта, у якога імператар Нерон адабраў дзяржаву, ператварыўшы яе ў рымскую правінцыю. Прынамсі, Палемон вымушаны быў яе аддаць, бо гэта адбылося не пасля яго смерці, як з Котыем. Справа ў тым, што Палемон для рымлян быў *rex socius* (саюзны цар), а такі цар не меў права на знешнюю палітыку без згоды Рыма, не меў права самавольна перадаваць сваю ўладу, бо гэтае пытанне вырашалася ў Рыме. Такімі ж царамі, напрыклад, былі рымскія марыянеткі ва Іўдзеі з дынастыі Традаў (Трад I, Агрыпа I, Агрыпа II). Палемон, які быў царом Понта пры Нероне і быў імператарам пазбаўлены свайго царства, даводзіўся ўнукам Палемону I часоў Юлія Цэзара і Марка Антонія. Палемона II часта называюць сынам Палемона I (бо так яго называў Дыён Касій), але дзякуючы працы шэрагу даследчыкаў з шырокім колам разнастайных першакрыніц (эпіграфічных, нумізматычных, заканадаўчых) можна лічыць даказаным, што ён — менавіта ўнук.

Цар Понта Палемон II (з 38 па 63/64 г. н. э) быў сынам дачкі Палемона I і фракійскага цара Котыса III [13, с. 328; 23, с. 132]. Найбольш істотныя звесткі аб Палемоне II дае рымскі гісторык Дыён Касій, цікавая інфармацыя маецца ў Іосіфа Флавія, патрэбны і даныя Тацыта, каб разабрацца ў адносінах шматлікіх «саюзных цароў», дакладней — у знешняй палітыцы Рыма на ўсходзе. Але дакладна аднавіць тагачасныя падзеі магчыма зноў жа толькі з шырокім колам іншых разнастайных крыніц. Палемон II атрымаў Понт па волі імператара Калігулы (з якім разам выхоўваўся ў Рыме), але спачатку правіў разам з маці Антоніей Трыфенай (праўнучкай Марка Антонія). Пасля яго смерці ў 49 г. ён стаў аднаўладцам у Понце, а таксама ў частцы Кілікіі, якую атрымаў ужо ад імператара Клаўдзія замест Баспора, аддадзенага яму Калігулам (Палемон II аднак не здолеў усталяваць сваю ўладу на Баспоры). Палемон II афіцыйна называўся Юліем Палемонам да 49 г., а потым Маркам Антоніем Палемонам. Ён праводзіў (як, дарэчы, і ўся яго радня) прарымскую палітыку, інтарэсы якой на ўсходзе прывялі пры Нероне да стварэння ў Понце рымскай правінцыі, а Палемон адправіўся дажываць свой век у Кілікію. I больш аб ім нічога невядома (нават калі і дзе памёр) [13, с. 330—339; 23, с. 130—139; 24, р. 294—296, 386].

Такім чынам, Палемон II куды больш прыдатная персона для легенд пра далёкія ўцёкі, чым Палемон I, аб смерці якога распавядалася ў першакрыніцах. Цікава, што яшчэ за 20 год да свайё адстаўкі Палемон II насцярожыў свімі паводзінамі рымскія ўлады. Яго сумесны візіт разам з царамі Камагены, Эмесы, Халкіды да такога ж «саюзнага цара» Іўдзеі Агрыпы I выклікаў сур'ёзныя падазрэнні легата Аўгуста Сірыі Г. Вібія Марса ў змове гэтых марыянетах супраць Рыма. Легат загадаў усім царам раз'ехацца па сваіх уладаннях, а арганізатар сустрэчы ўнук Трада Вялікага Агрыпа I неўзабаве раптам памёр яўна ад атруты. Аб гэтым паведамляе Іосіф Флавій [25, с. 524—526]. Ён жа паведамляе і аб тым, што Палемон (ён яго тытулуе «цар кілікійскі») узяў шлюб з Беранікай, праўнучкай Трада Вялікага, прыгажуняй, якая ўжо тады мела скандальную рэпутацыю: хадзілі плёткі, што яна пасля смерці свайго мужа жыве са сваім родным братам царом Іўдзеі Агрыпам II (дарэчы яны абое ўдзельнічалі ў допыце апостала Паўла ў Кесарыі Палесцінскай пракуратарам Порцыем Фестам, аб чым падрабязна распавядаецца ў «Дзеяннях святых апосталаў»). Іосіф Флавій дадае, што Бераніка шлюбам хацела спыніць плёткі, а Палемон спакусіўся не столькі на яе прыгажосць (як потым сам імператар Ціт), колькі на багацце і нават прыняў іўдзейскую рэлігію. Аднак і ў шлюбе Бераніка паводзіла сябе вельмі вольна, і неўзабаве Палемон з ёю развёўся і адмовіўся ад іўдаізму [25, с. 545].

Зразумела, што такіх падрабязнасцей аб Палемоне II аўтары летапіснай легенды Вялікага Княства Літоўскага не ведалі. Але ж адкуль яны ўзялі звесткі аб ім? Паспрабуем параўнаць вельмі кароткія летапісныя апавяданні аб асобе Палемона і аб невыноснай для яго сітуацыі пры Нероне са звесткамі ўжо ўзгаданых антычных пісьмовых першакрыніц. Пакінем убаку

пакуль летапісны пастулат аб «кроўным» радстве Палемона з Неронам. Ніякія антычныя крыніцы тут не маглі даць ніводнага аргумента, хіба толькі на падставе сучасных даследаванняў недаступных летапісцам спецыфічных крыніц нехта можа паспрабаваць вывесці радавод Палемона II па жаночай лініі ад сястры Актавіяна, выдадзенай за Марка Антонія (але факты не даюць падстаў для гэтага).

У летапісах Красінскага, Рачынскага, Альшэўскім, Румянцаўскім, Еўраінаўскім тэкст амаль аднолькавы. Першы з іх дае такі варыянт: «...По Клавдии царствовал сын его Нерон, который же Нерон был пан окрутный и невьставичный, власную матку свою и доктора своего навьышшого своею рукою забил без каждое причины о смерть приправил и неколко крот место римское казал запаливати, а ни для чего, толко для того, иж бы ся тому дивовал, а потеху с того мевал. И княжатам, и панятом рымским, и шляхтам, и всему посполитству кривды и втиснения великия чинил, для чего ж всяким подданным его, для великого окрутенства его и невьставичности, не был ништо певен а ни безпечен не толко именеи альбо скарбов, але и здоровья своего. А так многие, опускаючи имена и скарбы свои втекали до розмаитых земель, наследуючи справедливости покоя. Где ж одно княже римское именем Полемон, которыи же цесару Нерону был кровный, забралъся з жоною и детми, и з скарбы своими, и подьданными своими, з которым жо княжетем собралося пятсот шляхты з жонами и з детми и з многими людми. И взявши з собою одного остронома, и пошли в кораблех морем по заходу слонца... А так они не малыи час по морю ходечи, пришли Межиземского моря и дошли до реки Шума и тою рекою Шумою в море окиян, и морем окияном дошли до устья, игде река Немон впадываеьт в море окиян» [26, с. 178]. Апошнія радкі з апісаннем маршрута ўцекачоў адразу выклікаюць пытанне: «А па якім жа моры яны такі доўгі час плылі, пакуль не дабраліся да Міжземнага мора? Можа, з Чорнага мора, з Понта?»

Падобныя тэксты ў летапісах Рачынскага, Альшэўскім, Румянцаўскім, Еўраінаўскім адрозніваюцца толькі некаторымі дэталямі. Ва ўсіх іх названа імя «доктара» Нерона Сенекі [27, с. 202; 28, с. 232; 29, с. 281; 30, с. 323].

А вось больш позняя «Хроніка Літоўская і Жамойцкая» мае больш адрозненняў, а таксама значны матэрыял аб Нероне, якога няма ў іншых летапісах. Сенека тут названы не доктарам, а «научителем» Нерона. Палемон ахарактарызаваны як «Неронов повинный» [31, с. 405]. Дададзена, што «другие тежь летописцы о пристю влохов» распавядаюць як аб уцёках Палемона («княжа з сенату римского») ад войска Атылы, «короля венгерского». Аднак храніст не лічыць гэта верагодным, бо: «...але то наиболее уходячи строгости Нероновой и тиранства, которого тиранство над иншие было плюговое, же матку свою власную распорол, хотячи ведати, где лежал, Сенеку, учителя своего, у ванне зарезал, вся речь посполитая Римская пред ним дрижала. Скарбы свои спросными збытками потративши, удался на драпезство, мордуючи богатых, где о них чул, сеть з едвабу одну, а другую з злота тягненого казал уробити и, егда где до болота пришедши, ловил риби, хоть их там болото тое николи не видало, бы ся тылко воли тиранской досыць стало. Рим казал палити, абы глядячи тешился, приятелей своих и крвных вытратил, Петра и Павла, святых апостолов христовых стратил, верных преследовал, палацы коштовные римские ламал и знову будовал».

І гэты больш позні дадатак дае важкія падставы лічыць, што пры стварэнні легенды аб Палемоне ў беларуска-літоўскім летапісанні быў выкарыстаны «Брэвіяры» Еўтропія. Еўтропій акцэнтаваў увагу на падабенстве дзівосных і ганебных учынкаў Нерона з яго дзядзькам па маці Калігулам. Нерон «лавіў рыбу залатымі сеткамі і выцягваў яе затым пурпурнымі вяроўкамі». Нерон «забіў мноства сенатараў і ўсім добрым людзям быў ворагам», «запляміў сябе шматлікімі забойствамі родных: знішчыў брата, жонку, сястру і маці». А таксама «падпаліў Рым, каб пабачыць відовішча, падобнае на палаючую Трую». Адзінай заслугай Нерона, па Еўтропію, было стварэнне ім дзвюх новых правінцый, адной з якіх і быў Понт Палеманійскі [18, с. 47]. Істотным аргументам на карысць выкарыстання Еўтропія з'яўляецца

рэдкае ў першакрыніцах апавяданне аб лоўлі рыбы залатымі сеткамі (узятая ў Святонія: «Рыбу лавіў пазалочанай сеткай з пурпурных і чырвоных вяровак») [17, с. 162]. Канешне, беларускі храніст дадаў і мясцовы сакавіты каларыт (аб лоўлі ў балоце). З антычных першакрыніц, дзе ўпамінаецца Палемон II Пантыйскі, маецца некаторае падабенства з творам Аўрэлія Віктара: забойства маці, крывавае расправа са змоўшчыкамі з ліку «аптыматаў», падпал Рыма і будаўніцтва новага палаца. Аднак большая частка кароткага нарыса Аўрэлія Віктара аб Нероне прысвечана маральнай разбэшчанасці імператара, яго сексуальным вычварэнням. І хоць у гэтай крыніцы аб Нероне напісана значна больш, чым у Еўтропія, аднак фактаў прыведзена менш.

Ёсць і яшчэ адзін аргумент на карысць выкарыстання Еўтропія — яшчэ ў старажытнасці яго лацінскамоўны твор быў двойчы перакладзены на грэчаскую мову і выкарыстоўваўся як вучэбны дапаможнік па рымскай гісторыі на працягу ўсяго Сярэднявекі [32, с. 63]. Гэта дае нам «візантыйскі» след. Лацінскамоўны Аўрэлій Віктар ці Святоній (так бы мовіць, «арыгінал», бо з яго бралі асноўныя звесткі аб першых імператарах познеантычных гісторыкі) у Візантыі такога поспеху не мелі. Наўрад ці першакрыніцай (прынамсі, адзінай першакрыніцай) быў пераклад «Іўдзейскай вайны» Іосіфа Флавія, бо Іосіф пазбягае адмоўных характарыстык Нерона (маўляў, «рэчы ўсім вядомыя» і без яго) і піша толькі аб забойстве імператарам брата, жонкі і маці і рэпрэсіях супраць «высакароднейшых мужоў» [33, с. 166]. Нічога не дае і «Іасіпон» (праўда, гэта даступны мне стары лацінскі пераклад) [34] — гэтая сярэднявекавая перапрацаванае двума асноўнымі твораў Іосіфа Флавія, пераклад якой змешчаны, між іншым, як паведамляў М. М. Улашчык, у адным вялікім рукапісе разам з «Хронікай Літоўскай і Жамойцкай» [35, с. 30]. Малаверагодна і выкарыстанне беларускімі храністамі лацінскамоўнай «Гісторыі супраць язычнікаў» Паўла Арозія (V ст.), надзвычай папулярнай у сярэднявекавой Заходняй Еўропе і якой карысталіся ранневізантыйскія гісторыкі. Кароткае апісанне Арозіем праўлення Нерона (VII, 7) — гэта сціплы маралізатарскі пераказ Святонія, іншы раз даслоўны (аб тых жа каштоўных сетках для рыбы — *retibus aureis piscaretur, quae purpureis funibus extraherantur*, назіранне за пажарам Рыма з вежы Мецэната, наогул, дзеянні Нерона падчас пажару і г. д.), без акцэнта на масавых рэпрэсіях (апроч хрысціян). Але Арозій нічога не піша пра новыя правінцыі, у тым ліку і Понт. Наадварот, ён гаворыць толькі аб страчаных правінцыях (прычым *Armeniae provinciiis*). Ну, і галоўнае — ніякага Палемона ён не ведае [36].

У «Хроніцы Літоўскай і Жамойцкай» нарэшце з'яўляецца і інфармацыя аб пераследу Неронам хрысціян. У ранейшых летапісах гэтага няма. Тут маглі быць дзве прычыны. Першая: Еўтропій, Аўрэлій Віктар (як і Святоній) не былі хрысціянскімі аўтарамі і не пісалі ні аб пераследу хрысціян з-за пажару ў Рыме, ні аб пакаранні смерцю апосталаў Пятра і Паўла Неронам. Між іншым хрысціянскія аўтары аж да Арозія, наадварот, пісалі аб ганенні Нерона на хрысціян, але пра пажар у Рыме не ўпаміналі. Аднак, як ужо гаварылася, падрабязная інфармацыя аб хрысціянах пры Нероне мелася ў старажытнарускіх перакладах візантыйцаў Іаана Малалы і Георгія Амартола. Другой прычынай магло быць нежаданне храністаў акцэнтаваць увагу на язычніцкім паходжанні літоўскай знаці з «італійцаў». Усё ж не так і шмат часу прайшло з хрышчэння Літвы. Крэўская ўнія, дынастыя Ягелонаў (і не толькі ў каталіцкай Польшчы), а тут непатрэбны напамін аб «апошніх язычніках Еўропы». З цягам жа часу сюжэт аб пераследу хрысціян Неронам быў дададзены, бо ў масавай свядомасці доўгія стагоддзі Нерон утрымліваўся толькі таму, што быў адным з галоўных ганіцеляў хрысціян, апосталаў Пятра і Паўла.

Зразумела, выкладзеныя вышэй аргументы не прэтэндуюць на вырашэнне праблемы антычнага прататыпа легендарнага Палемона. Гэта толькі гіпотэза. Важна, як падаецца, высветліць яшчэ паходжанне шэрагу істотных дэталей. У прыватнасці, адкуль узялося «матку свою власную распорол», бо толькі ў «Аналах» Тацыта ёсць падобнага кшталту падрабязнасці — выплыўшая пасля наўмыснага караблекрушэння Агрыпіна крычыць пасланаму яе

сынам забойцы з мячом: «Бі ў чэрава!» [37, с. 256]. Ці чаму так настойліва ва ўсіх варыянтах легенды ўпамінаецца пра смерць Сенекі, аб чым нічога не гаворыцца ні ў Еўтропія, ні ў Аўрэлія Віктара, ні ў Іосіфа Флавія, ні ў Іаана Малалы, ні ў Георгія Амартола? Ёсць пэўная спакуса знайсці паходжанне гэтых дэталей у Дыёна Касія, які яўна карыстаўся творамі Тацыта, тым больш, што кнігі 62 і 63, дзе распавядаецца пра праўленне Нерона, строга кажучы, не з'яўляюцца ўласным тэкстам самога Дыёна Касія, а эпітомамі, зробленымі з яго тэксту візантыйскімі гісторыкамі XI—XII ст. (хутчэй за ўсё Іаанам Ксіфілінам) [32, с. 103]. Гэта таксама мог бы быць «візантыйскі след». Там ёсць і адпаведная сцэна забойства маці Нерона Агрыпіны з яе апошнімі словамі свайму забойцу Анікету пасля таго, як яна падставіла пад меч свой жылот «*παῖε ταύτην, Ανίκητε, παῖε, ὅτι Νέρωνα ἔτεκεν*» («бі сюды, Анікет, бі, бо Нерона гэта нарадзіла»), што нашмат больш уражае чытача, чым «трапляй у чэрава» «Аналаў» Тацыта [38, р.66]. Ёсць там і сцэна смерці Сенекі, калі ён ускрывае сабе вены, але ў ёй няма ніякай «ванны» альбо, як у Тацыта, лазні, басейна [38, р.130]. Прычым, зразумела, у Дыёна Касія Нерон зусім не ўласнааручна «матку свою власную распорол» і «Сенеку, учителя своего, у ванне зарезал». Няма ў Дыёна Касія і залатых сетак для рыбы. А самае галоўнае — зноў жа няма ніякіх звестак аб Палемоне (хаця войны непадалёку ад Понта асвятляюцца).

Нарэшце, варта паразважаць, чаму беларускія храністы не «адпраўляюць» Палемона з Понта да Літвы бліжнім вядомым шляхам «з грэкаў у варагі», якім рухаўся апостал Андрэй (брат Пятра) у «Аповесці мінулых гадоў». Але тут ужо трэба разважаць аб ідэалагічным і палітычным сэнсе легенды ў тагачаснай знешнепалітычнай сітуацыі, што не з'яўляецца прадметам даследавання ў дадзеным артыкуле. Тым не менш магчыма даследчыкам гэтай праблемы будзе цікава звярнуць увагу і на такія складнікі легенды аб Палемоне. У польскай версіі (Длугаша — Стрыйкоўскага) зроблены яўны акцэнт на рымскае паходжанне Палемона (плыве з Італіі, пераробка грэчаскага імені Палемон у лацінскае Лібон, ад якога, да таго ж, выводзіцца і назва «Лівонія»), прататып узяты з рэспубліканскіх часоў Рыма. А вось у беларуска-літоўскай версіі дзейнічае іншы Палемон — ён мае грэчаскае імя (ваяўнічага сэнсу), паходзіць зусім не з Італіі (не лацін), а з той часткі Рымскай дзяржавы (паўночнае ўзбярэжжа Малой Азіі), якая потым складзе тэрыторыю Візантыі, жыве ў часы манархічнага рэжыму ў Рымскай дзяржаве. Прынамсі, ужо гэтыя моманты паказваюць на яўнае разыходжанне паміж заходнеўрапейскім і візантыйскім базісамі дзвюх варыянтаў легенды аб Палемоне.

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ ССЫЛКИ

1. *Варонін В.* Прадмова // *Летапісы і хронікі Беларусі. Сярэднявечча і раннемадэрны час.* Мінск : ARCHE-Пачатак, 2010. С. 4—6.
2. *Семянчук А. А.* Беларуская-літоўская летапісы і польскія хронікі. Гродна : ГрДУ, 2000. 163 с.
3. *Любая А. А.* Антычнасць у сістэме гістарычных і ідэалагічных уяўленняў Вялікага княства Літоўскага (сярэдня XV — першая палова XVI ст.) // *Studia Historica Europae Orientalis.* Исследования по истории Восточной Европы. Минск : РИВШ, 2009. Вып. 2. С. 212—223.
4. *Удальцова З. В.* Развитие исторической мысли // *Культура Византии.* IV — первая половина VII в. М. : Наука, 1984. С. 119—271.
5. *Чернышева М. И.* О соотношении славянского перевода «Хроники Иоанна Малалы» и ее греческого текста // *Тр. отд. древнерусской лит. Акад. наук СССР; Ин-т русской лит. Л.* : Наука, 1983. Т. 37. С. 222—228.
6. *Бибиков М. В.* Развитие исторической мысли // *Культура Византии.* Вторая половина VII — XII в. М. : Наука, 1989. С. 89—128.
7. *Матвеев В., Шеголева Л.* *Временник Георгия Монаха (Хроника Георгия Амартола).* Русский текст, комментарии, указатели. М. : Изд-во Богородский печатник, 2000. 544 с.
8. *Фядосік В. А., Рэвяка К. А., Нічыпаровіч В. У.* Іосіф Флавій і ўсходнеславянская хрысціянская традыцыя // *Праблемы гісторыі старажытнага свету і сярэдніх вякоў.* Мінск : БДУ, 2000. С. 184—191.

9. *Стрыйкоўскі М.* Пра пачатак, паходжанне, адвагу, рыцарскія і дамовыя дзеі слаўнага народу літоўскага, жамойцкага і рускага / пер. А. Бразгунова // <http://www.prajdzisvet.org/text/1050-pra-pachatak-pakhodzhanie-advahu-rytsarskija-i-damovyja-dziei-slaunaha-narodu-litouskaha-zhamojtskaha-i-ruskaha.html>.
10. *Луций Аней Флор.* Эпитомы // <http://www.sulla.k21vek.com/litra/flor/flor2.htm#13>
11. Pauli Orosii Historia adversus paganos. Liber sextus, 15,8 // <http://www.attalus.org/latin/orosius6A.html>.
12. *Спесивцева В. А.* Начальные века истории человечества в исторических произведениях польских авторов конца XV—XVI вв. : автореф. дисс. ... канд. ист. наук. Новосибирск, 2010. 27 с.
13. *Сапрыкин С. Ю.* Понтийское царство. Государство греков и варваров в Причерноморье. М. : Наука, 1996. 348 с.
14. *Ostrowski J. A.* Między Bosforem a Eufratem. Wrocław : Ossolineum. 2005. 258 s.
15. *Истрин В. М.* Хроника Иоанна Малалы в славянском переводе. М. : Джон Уайли энд Санз, 1994. 473 с.
16. Ioannis Malala Chronographia // Corpus scriptorium historiae Byzantinae. Т. 32. Bonnae : Impensis Ed. Weberi, MDCCCXXXI. LXXVIII, 798 p.
17. *Светоний Г. Т.* Жизнь двенадцати цезарей. М. : Худ. лит., 1990. 255 с.
18. *Евтропий.* Краткая история от основания Города // Римские историки IV в. М. : РОССПЭН, 1997. С. 5—73.
19. Eutropii Breviarim historiae romanae fb Urbe condita ad annum ejusdem Urbis DCCCL. Londinium: Pote et Williams, 1809. 79 p.
20. *Секст Аврелий Виктор.* О цезарях // Римские историки IV в. М. : РОССПЭН, 1997. С. 77—123.
21. Sexti Aurelii Victoris De Caesaribus Liber. Monachium : F. Straub, 1892. VIII, 60 p.
22. *Секст Аврелий Виктор.* Извлечения о жизни и нравах римских императоров // Римские историки IV в. М. : РОССПЭН, 1997. С. 124—162.
23. *Виноградов Ю. Г.* Полемон, Херсонес и Рим // Вестн. древней истории. 1992. № 3. С. 130—139.
24. Dio's Roman History. V. VII. London : William Heinemann Ltd., MCMMLV. 449 p.
25. *Иосиф Флавий.* Иудейские древности. Минск : Беларусь, 1994. Т. 2. 606 с.
26. Летапіс Красінскага // Летапісы і хронікі Беларусі. Сярэднявечча і раннемадэрны час. Мінск : АРСНЕ-Пачатак, 2010. С. 178—201.
27. Альшэўскі летапіс // Летапісы і хронікі Беларусі. Сярэднявечча і раннемадэрны час. Мінск : АРСНЕ-Пачатак, 2010. С. 202—231.
28. Румянцаўскі летапіс // Летапісы і хронікі Беларусі. Сярэднявечча і раннемадэрны час. Мінск : АРСНЕ-Пачатак, 2010. С. 232—263.
29. Летапіс Рачынскага // Летапісы і хронікі Беларусі. Сярэднявечча і раннемадэрны час. Мінск : АРСНЕ-Пачатак, 2010. С. 281—322.
30. Еўраінаўскі летапіс // Летапісы і хронікі Беларусі. Сярэднявечча і раннемадэрны час. Мінск : АРСНЕ-Пачатак, 2010. С. 323—360.
31. Хроніка літоўская і жамойцкая // Летапісы і хронікі Беларусі. Сярэднявечча і раннемадэрны час. Мінск : АРСНЕ-Пачатак, 2010. С. 405—571.
32. *Бокщанин А. Г.* Источниковедение древнего Рима. М. : МГУ, 1981. 160 с.
33. *Иосиф Флавий.* Иудейская война. Минск : Беларусь, 1991. 512 с.
34. Josephus Gorionides sive Josephus Hebraicus. Gothae : Jacobum Mevium, MDCCVII. 942 p.
35. *Улашчык М.* Прадмова // Летапісы і хронікі Беларусі. Сярэднявечча і раннемадэрны час. Мінск : АРСНЕ-Пачатак, 2010. С. 7—46.
36. Pauli Orosii historia adversum paganos // <http://www.attalus.org/latin/orosius7A.html>
37. *Корнелий Тацит.* Сочинения : в 2 т. М. : Наука, 1969. Т. 1. 444 с.
38. Dio's Roman History. V. VIII. London : William Heinemann Ltd., MCMXXV. 482 p.

Статья поступила в редакцию 19 декабря 2013 г.